

ORDBOG - FAGORD OG UDTRYK

Acoustic highlighting

At skærpe barnets auditive opmærksomhed på en specifik lyd, et ord eller en del af en sætning, ved f.eks. at: hviske lyden/ordet, øge stemmestyrken, holde en pause før/efter, forlænge lyden, eller ændre intonationen.

Denne strategi er et vigtigt og nyttigt redskab, når fokus er på at hjælpe barnet med at forstå og udvikle talesprog gennem brug af hørelsen. Den kan bl.a. hjælpe barnet til at udvikle sit auditive feedback-loop, så det afstemmer sin egen sprogproduktion med det, det hører (dvs. jeres korrekte model), og dermed efterhånden producerer en mere og mere tilnærmet version. Det er værd at være opmærksom på, at konsonantlyde træder tydeligere frem, når lyden, ordet eller en del af sætningen hviskes. Dette kan I drage fordel af, hvis I arbejder med at øge barnets auditive opmærksomhed på netop konsonantlydene, mhp. at barnet kan begynde at producere disse mere korrekt.

Auditive feedback loop

At barnet afstemmer sin egen sprogproduktion med det, det hører (dvs. jeres korrekte model), og dermed efterhånden producerer en mere og mere tilnærmet version, fordi det for hver gang har mere og mere erfaring med fra sin egen produktion.

Det kræver en auditiv bevidsthed fra barnet, som nogle gange skal hjælpes på vej, f.eks. ved brug af acoustic highlighting og/eller at du siger: "Prøv at hør..." inden du præsenterer din model igen.

Auditivt først

At præsentere ALT gennem hørelsen først, før du viser det. Det auditive skal ALTID komme før det visuelle. Omtal eller benævn f.eks. ting, herunder legetøj, INDEN du viser det til barnet. Vent med at finde tingene frem eller hente dem til EFTER du har fortalt barnet om dem. Brug gerne kufferter, æsker, stofposer og andre beholdere til at gemme tingene i. Sørg for at forsinke dine pegninger, vink, blikretning/øjekast osv. til EFTER du har sagt de tilhørende ord eller sætninger til barnet (f.eks. /se/, /hej-hej/, /farvel/, /må jeg få/). Desuden er det vigtigt at sørge for at barnet HØRER og IKKE ser hvad du siger. Her er det en god idé at placere sig strategisk, så barnet ikke får visuelle informationer når det skal lære talesprog. Du kan med fordel placere dig ved siden af barnet frem for over for barnet. Sidder du f.eks. over for barnet, hvor det har mulighed for at se dit ansigt når du taler, så sørg for at aflede barnets opmærksomhed, således at det f.eks. kigger på det (, legetøj eller andet,) I taler om i stedet. Husk at det selvfølgelig er vigtigt at have øjenkontakt med barnet ind imellem!

Børn med høretab har generelt en tendens til at være meget visuelle, sammenlignet med normalhørende børn. Inden barnet behandles med passende høreteknologi, er der altid en periode (af kortere eller længere varighed), hvor hjernen ikke stimuleres optimalt med lyd, og derfor må gøre brug af de informationer den får via andre sanser (typisk den visuelle sans). Dette har betydning for den måde hjernen organiserer sig på. Når barnet efter endt udredning får sin høreteknologi, har hjernen adgang til lyd, men den bruger ikke automatisk de auditive informationer den får. Dette sker først i kraft af, at der arbejdes bevidst på at optræne den auditive sans, ved at der "sættes klap for det gode øje". For at hjernen skal begynde at vælge at arbejde med de auditive input den modtager, og begynde at omorganisere sig, skal sanseinput fra den visuelle sans minimeres.

Auditory closure

At give barnet mulighed for at afslutte eller færdiggøre en kendt sætning, linje i en sang eller i et rim/remse. Den voksne begynder sætningen, men undlader at sige det sidste ord og venter, så barnet kan færdiggøre sætningen med det sidste ord. Strategien kan også bruges for at udfordre barnet til at producere et ord spontant, og således styrke udviklingen af barnets ekspressive ordforråd.

Når barnet medvirker til auditory closure, styrkes dets kompetencer ift. at "lukke huller" eller drage slutninger. Det er en meget vigtig kompetence at besidde, når man er et barn med høretab, som ikke altid får alle informationer med, ikke mindst i udfordrende lytmiljøer.

Eksempler:

Sang: /Der sad to katte på et bord, kritte-vitte-vit bom ... (bom)/.

Sætning: /Vi skal finde bamsen og en ... (bog)/.

Remse: /1-2-3 ... (løb)/.

Produktion af kendt ord, f.eks. mens der leges med legemad: /Nøj, der er jo en ... (gulerod)/.

Husk at give ventetid (tæl til 10) og se forventningsfuldt på barnet. Lad gerne en anden (voksen/barn) modellere først.

Carrier-phrases

Sætninger, hvor de første ord går igen/er konstante, og hvor kun det sidste ord ændrer sig. Disse sætninger kan kickstarte barnets produktion af (længere) sætninger, idet de giver barnet mulighed for at høre mange gentagelser af en korrekt og anvendelig sætningskonstruktion. Carrier-phrases kan ligeledes give barnet mulighed for at øve sig i at producere et målord (det sidste ord i sætningen), uden at skulle bruge ekstra energi på selv at skulle konstruere en passende sætning først.

Eksempler:

"Jeg kan se..."

"Jeg vil gerne købe..."

"Må jeg få...?"

"Jeg vil gerne have..."

"Jeg har..."

"Jeg fandt..."

"Farvel..."

Detektion

Når barnet viser at det har hørt en lyd, f.eks. ved at stoppe sin aktivitet, blinke, ændre blikretning, dreje hovedet eller vokalisere.

**Droptest/
lege-
audiometri**

En legepræget aktivitet, hvor barnet skal lytte efter lyd mens det holder en ring/en klods eller andet op til øret, og enten smide eller placere ringen/klodsen, når det hører en lyd.

Metoden bruges på de audiologiske afdelinger når barnets hørelse skal testes, f.eks. til høreprøver eller til justeringer og tuning af høreteknologien (CI/HA/BAHS). Det kan give et mere nuanceret billede af hvordan barnet hører, når det kan begynde at medvirke aktivt. At kunne medvirke til droptest/legeaudiometri kræver dog at barnet har en vis alder, ligesom det typisk kræver øvelse at kunne medvirke sikkert. Det er derfor en god idé at gentage aktiviteten med jævne mellemrum hjemme for at træne og vedligeholde barnets deltagelse i denne lytteleg. De fleste børn vil kunne begynde at medvirke til droptest/legeaudiometri når de er 2-2,5 år (nogle kan før, andre først senere), men det er fint lige så stille at begynde at præsentere barnet for legen lidt tidligere. I opstartsfasen har barnet som regel brug for at legen modelleres for det, f.eks. ved at en anden (barn/voksen) viser hvordan man medvirker, dvs. lytter og smider/placerer genstand ved hørt lyd. Desuden at det de første gange har mulighed for at se noise-makeren blive aktiveret, og herefter hjælpes med at smide/placere genstanden.

Legen kræver samarbejde fra barnets side, så vælg interessant legetøj der motiverer barnet til at medvirke. I princippet kan alt bruges, blot det kan smides ned i en beholder, placeres på et stativ, bygges med eller lignende. Skift legetøj og noisemakers ud løbende, så barnet bibeholder interessen og ikke lægger sig fast på én lyd.

TIP: Når barnet har lært at medvirke til denne lytteleg, kan I evt. begynde at lave Linglydscheck på denne måde eller blot ind imellem snige en Ling-lyd ind mellem de lyde I præsenterer fra noise-makers. En legepræget aktivitet, hvor barnet skal lytte efter lyd mens det holder en ring/en klods eller andet op til øret, og enten smide eller placere ringen/klodsen, når det hører en lyd.

Ekspressivt sprog

Selvstændig spontan sprogbrug. Kaldes også det produktive sprog. De ord eller sætninger, som barnet bruger selvstændigt, og uden at det har hørt andre sige det umiddelbart forinden.

Husk at barnet ikke behøver at have en perfekt udtale, før et ord kan noteres på jeres liste over barnets ekspressive ordforråd, og det er en god idé at holde regnskab. Skriv gerne hvordan barnet udtaler ordet eller sætningen, så I kan holde øje med udviklingen. Husk også at overlevere/gennemgå ordforrådslisten med dagplejer, pædagog m.fl.

Gem listerne, så I kan kigge på dem sammen med barnet når det er blevet ældre – det bliver helt sikkert et hit.

TIP: Husk at fejre alle milepæle, f.eks. 1 ord – 5 ord – 10 ord – 20 ord – 50 ord – sætninger med 2/3/4... ord osv. Sæt flag på bordet, køb kage til kaffen, giv hinanden og barnet et kys/et kram/ en high-five, råb et højt HURRA... For selvom der ikke er tid til hvile på laurbærerne, så SKAL der være plads til at fejre alle de små skridt på vejen!

Imitere/ imitation

At gentage, f.eks. en lyd, et ord eller en sætning, som er blevet sagt umiddelbart forinden.

Intonation

En lyd, et ords eller en sætnings lydligt udtryk, dvs. f.eks. melodi/tonegang, rytme, tryk, længde.

Kognition

Refererer til barnets tænkning og planlægning, som bl.a. involveres når barnet producerer sprog.

Udviklingen af barnets kognitive funktioner sker bl.a. på baggrund af erfaringer. Ud over at have opmærksomhed på arbejde med barnets kognitive udvikling igennem sproglige aktiviteter, er det en god idé også at udfordre det generelt på det kognitive plan. Dette kan f.eks. være ved at lære at bygge med klodser, lægge puslespil, putte klodser i puttekasse, sætte ringe på ringpyramiden, sortere og meget, meget mere.

Konkreter

Et andet ord for en genstand en ting eller et stykke legetøj. Linglyds-konkreter er f.eks. de respektive stykker legetøj man har valgt repræsenterer de enkelte lyde.

Modelling/at modellere

At være sprogmodel, dvs. at vise barnet en model af, hvad du gerne vil have det til at producere.

Leger man alene med barnet, kan man sagtens selv modellere for barnet, og evt. gentage sin model flere gange. Det kan dog være en fordel hvis man kan få flere børn/voksne til at modellere efter tur, så det bliver endnu mere tydeligt for barnet, hvad det (også) skal gøre. Husk det er meget motiverende for barnet at lære sprog af andre børn, og samtidig styrker det udviklingen af barnets sociale kompetencer.

Noisemakers Ting som siger en lyd, f.eks. pivedyr, rasleæg, legetøjsfjernbetjening til bil, hundeklikker (!) osv.

Brug fantasien når I finder noise-makers, men vælg dem også med omhu og efter formålet, dvs. hvordan barnet skal udfordres. Vær opmærksom på f.eks. kraftig/svag, langvarig/kortvarig, højfrekvent/lavfrekvent lyd. Det er en fordel at vælge noise-makers som ikke giver lyd på tidspunkter du ikke ønsker det (f.eks. når noise-makeren skal listes frem.

Performativer /LTL-sounds Lyde der er knyttet til en specifik genstand (f.eks. legetøj, ting, dyr), dvs. den lyd en ting eller et dyr siger.

Mange af disse lyde bruger vi naturligt til mindre børn, høretab eller ej. F.eks. siger bilen /nnn/ og koen /muh/. I AVT arbejdes af flere grunde mere bevidst med disse performativer/LTL-sounds, da de:

- er interessante, sjove og meningsfulde for mindre børn
- er meget hørbare, idet de highlightes (læs evt. om acoustic highlighting)
- giver barnet et boost af erfaring med et varieret udvalg af sproglyde
- er gode til at igangsætte barnets egen sproglige produktion, idet de er nemmere for barnet at producere end de fleste ord

Pragmatik I forbindelse med sprogudvikling, handler pragmatik om, at barnet kan lære at bruge sprog på en meningsfuld måde i kommunikationen med andre.

Prompting En igangsætter for sproget. Foregår typisk ved at man holder legetøj eller andre ting som "mikrofon", og efter tur taler i den, for at hjælpe barnet i gang med at imitere en sproglyd, en stavelse, et ord, eller en sætning. Legetøjet (gerne hjulpet af hånden der holder det), dækker for munden, så man sikrer at barnet HØRER og IKKE ser hvordan lyden produceres.

Typisk prompter man først sig selv med legetøjet og siger lyden/ordet → herefter promptes evt. andre (f.eks. anden forælder, bedsteforælder, kammerater fra institutionen) og siger lyden/ordet, → til sidst promptes barnet, og afvent... (tæl gerne til 10 mens du venter). Når barnet imiterer eller forsøger at imitere, kan det f.eks. belønnes ved at få lov at få/holde legetøjet og bygge med det / sætte det på plads / smide det ned i en beholder med vand, eller noget helt andet. Kun fantasien sætter grænser for legetøj og belønning, men sørg for at vælge noget, der motiverer barnet. Prompt op til 3 gange. Hvis barnet stadig ikke imiterer, selv efter at I har kørt runden igennem 3 gange, kan du f.eks. prompte dig selv med legetøjet en sidste gang og selv bygge med det / sætte det på plads / smide det ned i en beholder med vand. Husk at være tydelig og også lidt bestemt. Belønningen skal først gives når den er fortjent. Husk dog også at belønne barnet for de små fremskridt ift. at tilnærme korrekt produktion af lyden/ordet, og nogle gange også bare for at forsøge...

Receptivt sprog Det sprog barnet forstår.

Barnet kan f.eks. vise forståelse af et performativ eller et ord, ved at kigge over mod genstanden, pege på eller tage den genstand der er blevet benævnt. Det kan vise forståelse for en konkret sang ved spontant at udføre de tilhørende fagter, og også eksempelvis vise forståelse for en dagligdags sætning ved at begynde at udføre handlingen i den. For at være sikker på at barnet forstår via hørelsen, er det vigtigt ikke at give det visuelle hints. Dvs. kig ikke over mod den benævnte genstand, vis ikke selv fagterne først osv. Husk at børn med høretab er sindssygt gode til at bruge deres visuelle sans!

Sabotage At gøre noget uventet, mhp. at fremkalde en sproglig/verbal reaktion fra barnet.

Kilder

Inspireret af bl.a.:

- Cheryl L. Dickson, M. Ed., LSLS Cert. AVT & Andrew Kendrick MSpEd, LSLS Cert. AVT (2010). *Sound Foundation for Babies*. CochlearTM
- Warren Estabrooks, M.Ed., Dip. Ed. Deaf, Cert. AVT, Editor (2006). *Auditory-Verbal Therapy and Practice*. AG Bell Association for the Deaf and Hard of Hearing Inc.
- Elizabeth Rosenzweig, MS, CCC-SLP, LSLS Cert. AVT. <https://auditoryverbaltherapy.net/blog/>
- Cheryl L. Dickson, M.Ed., LSLS Cert. AVT, Editor (2016). *Auditory Verbal Strategies to Build Listening and Spoken Language Skills*. <http://www.auditory-verbal-mentoring.com/downloads/downloads.php>